

Περιεχόμενα

ΧΡΗΣΤΟΣ ΖΑΓΚΟΣ & ΘΕΟΔΩΡΟΣ ΘΑΝΟΣ

Εισαγωγή 11

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ

Πολιτικές εκπαίδευσης

ΓΕΩΡΓΙΑ ΓΟΥΓΑ & ΙΩΑΝΝΗΣ ΚΑΜΑΡΙΑΝΟΣ

**Crowdededucating. Μορφές ιδιωτικοποίησης του δημόσιου αγαθού:
Η κρίση της COVID-19 και η σημασία της απορρύθμισης** 21

ΧΡΗΣΤΟΣ ΖΑΓΚΟΣ

Βασικά μεγέθη της ελληνικής εκπαίδευσης: Μύθοι και πραγματικότητα 33

ANNA ΤΣΑΤΣΑΡΩΝΗ, ΣΟΦΙΑ ΚΟΥΤΣΙΟΥΡΗ, ΑΡΕΤΗ ΒΟΓΟΠΟΥΛΟΥ & ΤΑΕ-HEE CHOI

**Νέες μορφές ιδιωτικοποίησης στην ελληνική δημόσια εκπαίδευση:
Μια μελέτη περίπτωσης** 47

ΧΡΗΣΤΟΣ ΖΑΓΚΟΣ, ΧΡΗΣΤΟΣ ΓΟΥΛΑΣ & ΝΙΚΟΣ ΠΑΪΖΗΣ

Δεξιότητες, εκπαίδευση και εργασία στην Ελλάδα 63

ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ ΚΑΛΟΓΕΡΑΚΗΣ & ANNA ΤΣΑΤΣΑΡΩΝΗ

**Ο ΟΟΣΑ ως ρυθμιστής των πολιτικών ποιότητας στην Προσχολική
Εκπαίδευση και Φροντίδα: Η ελληνική περίπτωση στην εποχή
της λιτότητας** 87

ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΑΛΕΞΑΝΔΡΗΣ & ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ ΠΑΠΑΔΗΜΗΤΡΙΟΥ

**Κοινωνία των ικανοτήτων και εκπαιδευτική πολιτική:
Οι ικανότητες των εκπαιδευομένων ως πλαίσιο αναφοράς** 101

ΧΡΗΣΤΟΣ ΓΟΥΛΑΣ, ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ ΚΑΛΟΓΕΡΑΚΗΣ & ΧΡΗΣΤΟΣ ΖΑΓΚΟΣ

**Προσεγγίζοντας κριτικά τα vouchers εκπαίδευσης και κατάρτισης:
«Ελεύθερη» επιλογή... διακυβέρνησης** 111

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΠΟΥΛΟΣ

Οι ομάδες πίεσης ως αναλυτική κατηγορία για την ερμηνεία της σύγχρονης εκπαιδευτικής πραγματικότητας	129
---	------------

ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΥΦΑΝΤΗΣ

Δημόσιο και ιδιωτικό δημοτικό σχολείο υπό την οπτική των εκπαιδευτικών ΠΕ του νομού Ιωαννίνων	143
--	------------

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ

Ετερότητα, κοινωνικός αποκλεισμός & εκπαίδευση

ΔΕΣΠΟΙΝΑ ΤΣΑΚΙΡΗ, ΠΑΥΛΙΝΑ ΝΙΚΟΛΟΠΟΥΛΟΥ &

ΑΝΑΣΤΑΣΙΑ ΘΕΟΔΩΡΑ ΣΑΜΑΡΑ

Το πρόταγμα της αριστείας και της συνεκπαίδευσης: Πολιτικές και κοινωνιολογικές διαστάσεις μιας αμφιλεγόμενης συνύπαρξης	159
---	------------

ΑΔΑΜΑΝΤΙΑ ΦΟΥΚΑ & ΕΛΕΥΘΕΡΙΟΣ ΜΠΑΛΙΑΣ

Η αυτοαποτελεσματικότητα του εκπαιδευτικού στην περίπτωση της ενιαίας εκπαίδευσης: Διερεύνηση της σχέσης των πεποιθήσεων των εκπαιδευτικών για τη συμπερίληψη μαθητών με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες και των πεποιθήσεων για την αυτοαποτελεσματικότητά τους	175
---	------------

ΧΡΗΣΤΟΣ Δ. ΤΟΥΡΤΟΥΡΑΣ

Ο μύθος και η πραγματικότητα του θεσμού των λυκείων διαπολιτισμικής εκπαίδευσης	199
--	------------

ΑΝΘΗ ΣΑΚΚΑ & ΣΤΑΥΡΟΥΛΑ ΦΙΛΙΠΠΟΥ

«Διαμορφώνοντας τον χαρακτήρα» των ενήλικων κρατουμένων της Κεντρικής Φυλακής στην Κύπρο 1946-1955: Ζητήματα διακυβέρνησης κατά τη μετάβαση από θρησκευτική σε κοσμική εκπαίδευση	237
--	------------

ΚΑΤΕΡΙΝΑ ΓΟΥΡΓΟΥΡΙΝΗ & ΒΑΣΙΛΙΚΗ ΜΠΟΥΝΑ

Το δικαίωμα στην εκπαίδευση σε συνθήκες κράτησης: Η συμβολή της εκπαιδευτικής διαδικασίας στην κοινωνική επανένταξη των κρατουμένων	253
--	------------

ΙΩΑΝΝΑ ΣΤΟΪΚΑΚΗ, ΤΑΤΙΑΝΑ ΠΟΤΣΗ & ΣΠΥΡΙΔΩΝ-ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΣΟΥΛΗΣ

Μπότερες παιδιών με αναπηρία: Μιλούν για τον κοινωνικό αποκλεισμό	271
--	------------

ΧΡΥΣΑΝΘΗ ΠΑΥΛΙΔΟΥ

Συγκριτική μελέτη των στάσεων των γονέων παιδιών τυπικής ανάπτυξης απέναντι στην εκπαιδευτική συμπερίληψη αλλοδαπών μαθητών και μαθητών με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες και αναπηρίες 285

ΕΛΕΥΘΕΡΙΟΣ ΜΕΤΑΞΟΥΔΗΣ

Εκπαιδευτική πολιτική και εκπαιδευτικές μεταρρυθμίσεις της περιόδου 1946-1964: Κριτική θεώρηση και ανάλυση αναδεικνύοντας παράλληλα στοιχεία κοινωνικού αποκλεισμού 307

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ

Κοινωνιολογικές προσεγγίσεις της εκπαιδευτικής καθημερινότητας

ΓΕΩΡΓΙΟΣ Σ. ΑΝΔΡΟΥΛΑΚΗΣ, ΔΗΜΗΤΡΑ ΑΠ. ΓΕΩΡΓΙΟΥ, ΠΑΝΤΕΛΗΣ ΚΥΠΡΙΑΝΟΣ & ΓΙΩΡΓΟΣ ΣΤΑΜΕΛΟΣ

Σκέφτονται την εγκατάλειψη μόνο οι κακοί φοιτητές; 325

ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ ΛΩΛΗ, ΕΛΕΝΗ ΣΙΑΝΟΥ & ΘΕΟΔΩΡΟΣ ΘΑΝΟΣ

Η συμβολή του συλλόγου γονέων στη διοίκηση της σχολικής μονάδας: Μία εμπειρική έρευνα για τις αντιλήψεις των προέδρων 343

ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ ΚΟΥΚΟΥΡΙΔΗΣ, ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ ΣΙΑΤΡΑΣ, ΙΩΑΝΝΗΣ ΠΕΧΤΕΛΙΔΗΣ & ANNA ΧΡΟΝΑΚΗ

Μια κριτική διερεύνηση της εντατικοποίησης των προγραμμάτων σπουδών μαθηματικών και φυσικών επιστημών στην προσχολική εκπαίδευση 357

ΜΑΡΙΑ ΓΙΑΝΝΑΚΟΥ

Πολιτικές ανασχεδιασμού στα αναλυτικά προγράμματα: Το αναλυτικό πρόγραμμα του 1977 μέσω της ανατροφοδοτικής μαρτυρίας των καθημερινών πρακτικών από τους εκπαιδευτικούς 371

ΕΠΑΜΕΙΝΩΝΔΑΣ ΠΑΝΑΓΟΠΟΥΛΟΣ, ΚΛΕΟΝΙΚΗ ΚΟΛΥΡΟΥ, ΔΙΟΝΥΣΙΑ ΚΟΥΛΗ & ΙΩΑΝΝΗΣ ΚΑΜΑΡΙΑΝΟΣ

Στο μυαλό του διευθυντή: Αμφιβολία και εμπιστοσύνη στην κουλτούρα της σχολικής μονάδας..... 385

ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΡΙΝΗΣ

Η συμβολή της διαμοιραζόμενης ηγεσίας στον μετασχηματισμό της διοίκησης των σχολικών μονάδων σε Ελλάδα και Αγγλία: Το κοινωνικό πρόταγμα ενός αυτοθεσμιζοντος σχολείου 407

ΤΑΝΙΑ ΚΟΛΥΜΠΑΡΗ

Το δικαίωμα των μαθητών στη μάθηση και η ιδιότυπη εξάρθρωση της αξιολόγησης του εκπαιδευτικού έργου	423
--	------------

ΜΕΡΟΣ ΤΕΤΑΡΤΟ

Προς μια πιο δημοκρατική εκπαίδευση

ΣΟΥΖΑΝΝΑ-ΜΑΡΙΑ ΝΙΚΟΛΑΟΥ

Διλήμματα στην εκπαίδευση για τη δημοκρατική ιδιότητα του πολίτη	441
---	------------

ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΒΕΡΓΙΔΗΣ & ΜΑΡΙΑ ΚΑΤΣΙΓΙΑΝΝΗ

Η συγκρότηση της συλλογικής ταυτότητας ως ερμηνευτικού εργαλείου της δράσης των κοινωνικών κινήματων – η περίπτωση του αντιδικτατορικού φοιτητικού κινήματος στο Πανεπιστήμιο Πατρών	455
---	------------

ΑΛΕΞΑΝΔΡΑ ΝΑΚΟΥ & ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΓΚΟΥΣΚΟΣ

Κατασκευάζοντας από κοινού... τη δημοκρατία της τάξης	471
--	------------

ΔΗΜΗΤΡΑ ΓΚΕΛΕΡΗ & ΕΥΗ ΖΑΜΠΕΤΑ

Η πολιτική του φόβου: Ο ξενοφοβικός λόγος της Χρυσής Αυγής	487
---	------------

ΣΤΕΛΙΟΣ ΠΑΝΤΑΖΙΔΗΣ

Παιδικές συνελεύσεις στην εκπαίδευση για μια διακυβέρνηση βασισμένη στα κοινά	505
--	------------

ΜΑΡΙΑ ΓΙΑΛΛΟΥΣΗ

Εκπαιδευτικά κοινά, παραγωγή και μετασχηματισμός υποκειμενικότητας	521
---	------------

ΑΝΤΙΓΟΝΗ Α. ΙΩΑΝΝΟΥ

Κοινά και πολιτειότητα: Μια εμπλουτισμένη διδακτική παρέμβαση στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση με τη χρήση ψηφιακών μέσων	537
---	------------

ΒΑΣΙΛΙΚΗ ΜΠΑΡΚΑ-ΚΑΤΣΕΝΟΥ

Μαθητικά υποκείμενα και σχολική εξουσία: Αντιστάσεις και αντιδράσεις	555
---	------------

Οι συγγραφείς του τόμου	571
--------------------------------------	------------

Εισαγωγή

Οι μελέτες που περιέχονται στον παρόντα τόμο επιχειρούν να φωτίσουν, να αναλύσουν, να ερμηνεύσουν και να θέσουν στο επίκεντρο του ακαδημαϊκού διαλόγου επιμέρους ζητήματα (τα οποία βρίσκονται στην τομή) της κοινωνιολογίας της εκπαίδευσης και της εκπαιδευτικής πολιτικής, όπως: η αναγκαιότητα για δημοκρατική εκπαίδευση, οι διαρκώς παρούσες κοινωνικές και εκπαιδευτικές ανισότητες, τα νεοφιλελεύθερα κελύσματα υπερεθνικών εκπαιδευτικών, και όχι μόνο, οργανισμών, η ξеноφοβία στην εκπαίδευση, η σύνδεσή της με την «αγορά», και άλλα.

Για τις ανάγκες της έκδοσης, οι μελέτες και οι ερευνητικές εργασίες του ανά χείρας τόμου ταξινομήθηκαν σε τέσσερα μέρη με βάση το περιεχόμενό τους. Το πρώτο μέρος περιλαμβάνει συμβολές που επικεντρώνονται σε επίκαιρες πολιτικές εκπαίδευσης υπό το πρίσμα της εφαρμοσμένης κοινωνιολογίας της εκπαίδευσης και της εκπαιδευτικής πολιτικής. Το δεύτερο μέρος περιέχει μελέτες που αφορούν τη διαχείριση της ετερότητας στην εκπαίδευση, τον κοινωνικό αποκλεισμό, αλλά και την εκπαίδευση ευπαθών ομάδων. Το τρίτο μέρος περιλαμβάνει εργασίες που άπτονται θεμάτων της εκπαιδευτικής καθημερινότητας με πολιτική διάσταση και στις τρεις βαθμίδες της εκπαίδευσης (διαρροή, αναλυτικά προγράμματα, διοίκηση σχολικών μονάδων κ.ο.κ.). Το τέταρτο, ακροτελεύτιο μέρος του παρόντος τόμου περιλαμβάνει εργασίες που επικεντρώνονται σε θέματα πολιτεϊότητας, δημοκρατικής εκπαίδευσης και συλλογικών ταυτοτήτων

Στην πρώτη εργασία του πρώτου μέρους οι **Γ. Γούγα** και **Ι. Καμαριανός** εστιάζουν στην ανάδυση νέων οργανωτικών μορφών και λόγων που προκύπτουν από την υποχώρηση του κοινωνικού κράτους και την αποικιοποίηση της δημόσιας σφαίρας από τον λόγο της αγοράς. Αναλύουν την ανάπτυξη των συνδρομητικών ηλεκτρονικών πλατφόρμων – εκπαιδευτικών πλατφορμών με σκοπό να αναδείξουν και να ερμηνεύσουν συγκεκριμένες χρήσεις που προκύπτουν. Στόχος της εργασίας είναι η διερεύνηση της σημασίας των εν λόγω

χρήσεων στην υποχώρηση του δημόσιου χαρακτήρα της εκπαίδευσης και στην ανάδειξη νέων οργανωτικών μορφών όπου λόγος (αγορά) και εργαλείο (νέες τεχνολογίες) καταδεικνύουν νέα σημαντικά φαινόμενα.

Στη συνέχεια, ο **Χ. Ζάγκος**, βασιζόμενος σε δεδομένα διεθνών και εθνικών οργανισμών, παρουσιάζει μερικά από τα βασικά μεγέθη της ελληνικής εκπαίδευσης. Ο συγγραφέας μελετά κριτικά τους «δείκτες» και τα ευρωπαϊκά σημεία αναφοράς (benchmarks) που αφορούν τα πεδία της εκπαίδευσης και της κατάρτισης, με στόχο αφενός να εντοπιστούν τα πραγματικά ελλείμματα της ελληνικής δημόσιας εκπαίδευσης και αφετέρου να τονιστούν τα δυνατά της σημεία. Μέσα από συγκριτικές χρονοσειρές ερευνητικών δεδομένων προσεγγίζονται επίκαιρα ζητήματα όπως η πρόωρη εγκατάλειψη της εκπαίδευσης, η σύνδεση της εκπαίδευσης με την εργασία, οι NEETs, η υπερπροσφορά πτυχιούχων τριτοβάθμιας εκπαίδευσης, η συμμετοχή των Ελλήνων σε προγράμματα διά βίου μάθησης, κ.ά.

Εν συνεχεία, οι **Α. Τσατσαρώνη, Σ. Κουτσιούρη, Α. Βογοπούλου και C. Tae-Hee** διερευνούν τις δομικές συνθήκες και τις πολιτικές ιδέες που επιτρέπουν την ανάδυση νέων μορφών ιδιωτικοποίησης, μέσω της διείσδυσης ιδιωτικών δρώντων και πρακτικών του ιδιωτικού τομέα στη δημόσια εκπαίδευση. Οι συγγραφείς σημειώνουν ότι η διαμόρφωση ειδικών δομικών και συστημικών συνθηκών στο τοπικό πλαίσιο (οικονομική κρίση, μεταναστευτικά/προσφυγικά ρεύματα, πολιτικές εκχώρησης αυτονομίας για εκπαιδευτικά ζητήματα) διευκόλυναν την εμφάνιση τοπικών μορφών ιδιωτικοποίησης, ενώ οι εκπαιδευτικοί ανταποκρίνονται στις νέες συνθήκες εκπαιδευτικής διακυβέρνησης ποικιλοτρόπως: με επιφυλακτικότητα και αναμονή, αντίσταση, προσαρμογή και συνδιαλλαγή.

Οι **Χ. Ζάγκος, Χ. Γούλας και Ν. Παϊζης** στη μελέτη τους επιχειρούν να χαρτογραφήσουν την κατάσταση της ελληνικής αγοράς εργασίας σε σχέση κυρίως με το εκπαιδευτικό επίπεδο και τις δεξιότητες του εργατικού δυναμικού, και ταυτόχρονα να αναλύσουν τη σύνδεση μεταξύ εκπαίδευσης και εργασίας στη χώρα μας, εστιάζοντας σε επίκαιρα ζητήματα όπως η αναντιστοιχία δεξιοτήτων, ο πληθωρισμός προσόντων και η ανεργία των πτυχιούχων.

Στην επόμενη εργασία της πρώτης ενότητας του παρόντος τόμου οι **Π. Καλογεράκης και Α. Τσατσαρώνη**, προσεγγίζοντας κριτικά την κυρίαρχη ατζέντα του ΟΟΣΑ, μελετούν την αναπλαισίωση των εννοιών της ποιότητας και της αυτονομίας στο πεδίο της ελληνικής προσχολικής εκπαίδευσης και φροντίδας και αποτυπώνουν τα ζητήματα ανισότητας που συνδέονται με τη δυσχερή οικονομική συγκυρία, εκπορεύονται δε από τις πολιτικές διακυβέρνησης και απορρύθμισης του πεδίου.

Στην επόμενη συμβολή οι **Δ. Αλεξανδρής και Α. Παπαδημητρίου**, αναλύοντας τη σημερινή «Κοινωνία των Ικανοτήτων» μέσω του ευρωπαϊκού πλαι-

σίου βασικών ικανοτήτων, σημειώνουν πως η μέγιστη αξιοποίηση της γνώσης εντέλει επιτυγχάνεται μέσω των βασικών ικανοτήτων τις οποίες οφείλουν να αναπτύξουν όλοι οι πολίτες, ώστε να επιτύχουν την ενεργό συμμετοχή στη διαμόρφωση ενός κοινωνικού χώρου που θα τον χαρακτηρίζει η ανάπτυξη και η επικράτηση δημοκρατικών αξιών

Η μελέτη των **Χ. Γούλα, Π. Καλογεράκη και Χ. Ζάγκου** πραγματεύεται το σύστημα των vouchers κατάρτισης ως όργανο άσκησης πολιτικής, εργαλείο διακυβέρνησης του πεδίου και αυτορρύθμισης των υποκειμένων. Παράλληλα, προβάλλει κριτικά αναχώματα στην κυρίαρχη ρητορική περί ευελιξίας, ανταγωνισμού, αποδοτικότητας, αποτελεσματικότητας, κοινωνικής δικαιοσύνης και ελεύθερης επιλογής, που διαπνέει το σύστημα των επιταγών εκπαίδευσης και κατάρτισης. Με επιχειρήματα από τα πεδία της τυπικής και μη τυπικής εκπαίδευσης, αναδεικνύονται τα ζητήματα κοινωνικής δικαιοσύνης, οι προκλήσεις που απορρέουν από τη διεύρυνση των ανισοτήτων και οι αναπλαισιώσεις των πολιτικών διακυβέρνησης και ρύθμισης σε εθνικό επίπεδο.

Στην επόμενη μελέτη που περιέχεται στον παρόντα τόμο ο **Γ. Αλεξανδρόπουλος** εξετάζει τη συμβολή των ομάδων πίεσης όσον αφορά την ερμηνεία και την κατανόηση των τεκταινομένων στον χώρο της εκπαίδευσης, με απώτερο στόχο να αναδείξει τις πιθανότητες, αλλά και τα όρια της διεπιστημονικής προσέγγισης της παραγόμενης εκπαιδευτικής πολιτικής.

Στην τελευταία εργασία του πρώτου μέρους ο **Δ. Υφαντής** διερευνά τις απόψεις εκπαιδευτικών πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης αναφορικά με: τους λόγους που ωθούν τους γονείς να στέλνουν τα παιδιά τους σε ιδιωτικά σχολεία, τις ενδεχόμενες διαφορές μεταξύ του δημόσιου και ιδιωτικού σχολείου και τη διαφοροποίηση σε επίπεδο κοινωνικού κύρους ή αποδοχής μεταξύ των διαφορετικών τύπων σχολικών μονάδων.

Στην πρώτη εργασία του δεύτερου μέρους οι **Δ. Τσακίρη, Π. Νικολοπούλου και Α. Θ. Σαμαρά** συζητούν τα επίκαιρα προτάγματα της αριστείας και της συνεκπαίδευσης αποσκοπώντας στην ανάδειξη και στην ερμηνεία των αντιφάσεων, που διαπνέουν τη σχολική πολιτική των τελευταίων χρόνων, σε σχέση με τα εν λόγω προτάγματα, τα οποία, ενώ στη ρητορική φαίνεται να έχουν ως κοινό παρονομαστή την αποδοχή της διαφορετικότητας, καθώς και την αξιοποίησή της στην εκπαιδευτική διαδικασία, στην πράξη διαμορφώνουν ένα υβρίδιο πολιτικών που υπηρετούν διαφορετικούς και ασυμβίβαστους κοινωνικούς και πολιτικούς προσανατολισμούς.

Στη συνέχεια, οι **Α. Φούκα και Ε. Μπάλιας** στην εργασία τους παρουσιάζουν το βασικό θεωρητικό και ερευνητικό πλαίσιο σχετικά με την αυτοαποτελεσματικότητα των εκπαιδευτικών και τις στάσεις τους προς τη συμπερίληψη με σκοπό να εντοπιστούν τα σημεία που χρήζουν προσοχής και εμβριθέστερης εξέτασης. Επισημαίνουν πως η μελέτη της αυτοαποτελεσματικότητας των εκπαιδευτικών

κατά τη συμπεριληπτική εκπαίδευση μπορεί να συμβάλει στην επαγγελματική ανάπτυξη τους και στην ανάπτυξη πολιτικής, σχεδιασμού και παρέμβασης, προάγοντας έτσι την αποτελεσματικότητα των εκπαιδευτικών και συμβάλλοντας στην ενίσχυση της Ενιαίας Εκπαίδευσης / Συμπεριληψης.

Στην εργασία του ο **Χ. Τουρτούρας** μελετά τον θεσμό του διαπολιτισμικού λυκείου σημειώνοντας πως ο εν λόγω θεσμός στη χώρα μας χαρακτηρίζεται από μεγάλα ποσοστά στασιμότητας του μαθητικού του πληθυσμού –πολύ ευρύτερα από εκείνα των συμβατικών γενικών λυκείων–, από απογοητευτικά αποτελέσματα εισαγωγής στην τριτοβάθμια εκπαίδευση, ενώ παράλληλα σημειώνεται ότι ουσιαστικά το διαπολιτισμικό λύκειο δεν διαφοροποιείται στη δομή και στη λειτουργία του από τα υπόλοιπα γενικά λύκεια της χώρας, παρά τις προβλέψεις του σχετικού Ν.2413/1996 περί διαπολιτισμικής εκπαίδευσης. Τα ανωτέρω συνηγορούν στην αδυναμία του διαπολιτισμικού λυκείου να αντεπεξέλθει στις, αναμφίβολα, πιο αυξημένες ανάγκες και απαιτήσεις του μαθητικού του πληθυσμού και να επιδράσει ουσιαστικά στην άμβλυνση των υφιστάμενων εκπαιδευτικών ανισοτήτων.

Οι **Α. Σακκά** και **Σ. Φιλίππου**, μελετώντας σε ιστορικό και κοινωνιολογικό πλαίσιο την εκπαίδευση κρατουμένων στην Κύπρο, σκιαγραφούν το ιστορικό πολιτικό συγκείμενο της περιόδου 1946-1955. Αντλώντας από τα πεδία της ιστορίας της εκπαίδευσης και της κοινωνιολογίας των αναλυτικών προγραμμάτων, αναζητούν τις συνθήκες και τις διαδικασίες που κατέστησαν δυνατή την ορθολογική εκκοσμίκευση του σχήματος εκπαίδευσης των ενήλικων ανδρών κρατουμένων της Κεντρικής Φυλακής Κύπρου στη συγκεκριμένη ιστορική συγκυρία.

Σε παρεμφερές πλαίσιο οι **Κ. Γουργουρίνη** και **Β. Μπούνα**, σημειώνοντας ότι η φυλακή αποτελεί χώρο «δοκιμασίας» των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, αναλύουν τη σημασία της εκπαίδευσης στη διαδικασία αλλαγής, στη μείωση της εγκληματικότητας, στην πρόληψη της υποτροπής και στη διαδικασία της κοινωνικής επανένταξης. Παράλληλα, περιγράφουν τα προγράμματα, τις δράσεις και τις παρεχόμενες δυνατότητες εκπαίδευσης στα καταστήματα κράτησης της χώρας, τονίζοντας επίσης τα συνηθέστερα κίνητρα συμμετοχής των κρατουμένων αλλά και τα εμπόδια που συχνά λειτουργούν ανασταλτικά στην εκπαιδευτική διαδικασία.

Στην επόμενη εργασία του δεύτερου μέρους οι **Ι. Στοϊκάκη**, **Τ. Πότση** και **Σ. Γ. Σούλης** επιχειρούν τη διερεύνηση των μορφών κοινωνικού αποκλεισμού που βιώνουν οι μητέρες παιδιών με αναπηρία, καθώς και του τρόπου με τον οποίο οι ίδιες ερμηνεύουν την περιθωριοποίηση και τον στιγματισμό τόσο των ιδίων όσο και των παιδιών τους.

Στη συνέχεια, η **Χ. Παυλίδου** επιχειρεί μια διερεύνηση των στάσεων των γονέων παιδιών τυπικής ανάπτυξης απέναντι στην εκπαιδευτική συμπεριλη-

ψη ΑμΕΕΑ και αλλοδαπών μαθητών σε δημοτικά σχολεία γενικής εκπαίδευσης. Ειδικότερα, επιδιώκει να εξετάσει αν υπάρχουν διαφοροποιήσεις στις στάσεις των γονέων απέναντι στην εκπαιδευτική συμπερίληψη αλλοδαπών μαθητών και μαθητών με αναπηρίες, μελετώντας τόσο τις τρεις βασικές συνιστώσες των στάσεων, τη γνωστική, τη συναισθηματική και τη συμπεριφορική, όσο και τέσσερις βασικούς παράγοντες, το φύλο, την ηλικία, το μορφωτικό επίπεδο και τον τόπο κατοικίας των γονέων.

Στην τελευταία εργασία του δεύτερου μέρους του τόμου ο **Ε. Μεταξούδης** αναλύει τις εγχώριες εκπαιδευτικές πολιτικές από 1946 έως το 1964, τονίζοντας τις επιπτώσεις που είχαν οι πολιτικές αυτές στην κοινωνικοοικονομική δομή της χώρας, ενώ επιπροσθέτως επιχειρεί να σκιαγραφήσει τον κοινωνικό αντίκτυπο των πολιτικών αυτών στην εκπαιδευτική κοινότητα, σημειώνοντας ότι πολλές από τις υπό ανάλυση πολιτικές είχαν ως αποτέλεσμα τον αποκλεισμό από την εκπαίδευση σημαντικού τμήματος της ελληνικής κοινωνίας.

Στην πρώτη εργασία του τρίτου μέρους του παρόντος τόμου οι **Γ. Ανδρουλάκης, Δ. Γεωργίου, Π. Κυπριανός** και **Γ. Σταμέλος** μελετούν το επίκαιρο φαινόμενο εγκατάλειψης των σπουδών, σημειώνοντας ότι ακόμα και οι φοιτητές που έχουν καλή ακαδημαϊκή απόδοση δεν αποκλείεται να εγκαταλείψουν τις σπουδές τους για μια σειρά από λόγους, όπως ενδεικτικά, η απογοήτευση από τις σπουδές τους, η έλλειψη ικανοποίησης από το έργο του διδακτικού προσωπικού ή η έλλειψη καλής συνεργασίας και σχέσης με τους καθηγητές τους.

Στην εργασία των **Ε. Λώλη, Ε. Σιάνου** και **Θ. Θάνου** διερευνώνται οι αντιλήψεις και ο τρόπος με τον οποίο οι πρόεδροι συλλόγων γονέων και κηδεμόνων δημοτικών σχολείων βιώνουν τη συμμετοχή στη λήψη αποφάσεων για τη διοίκηση του σχολείου. Από την ανάλυση των δεδομένων προκύπτει, μεταξύ άλλων, ότι η συμμετοχή του συλλόγου γονέων στη διοίκηση του σχολείου είναι ελλιπής και η συμβολή του περιορισμένη στη διεκπεραίωση ζητημάτων που αφορούν τη σχολική ζωή.

Στη συνέχεια οι **Α. Κουκουρίδης, Α. Σιάτρας, Ι. Πεχτελίδης** και **Α. Χρυσάκη** διερευνούν κριτικά την εντατικοποίηση των προγραμμάτων σπουδών μαθηματικών και φυσικών επιστημών προσχολικής εκπαίδευσης, σημειώνοντας ότι η ανάπτυξη απαιτητικών μαθησιακών στόχων στο πρόγραμμα σπουδών νηπιαγωγείου που αφορούν τα μαθηματικά και τις φυσικές επιστήμες οριοθετεί μια σειρά από εκπαιδευτικές πρακτικές που διαμορφώνουν μια ηγεμονική αντίληψη για την ταυτότητα του «ικανού παιδιού» στην προσχολική ηλικία.

Ακολουθώντας, μέσω μιας κοινωνιολογικής προσέγγισης των αναλυτικών προγραμμάτων, η εργασία της **Μ. Γιαννάκου** επιχειρεί την ταξινόμηση και πλαισίωση του Αναλυτικού Προγράμματος του 1977 χρησιμοποιώντας τη θεωρία του ανασχεδιασμού του Bernstein και την τυπολογία των Fogarty & Stoeher. Παράλληλα, προκρίνει τη θεωρία της εκπαιδευτικοποίησης του Depaepe για

την ανίχνευση του παιδαγωγικού κλίματος και των μεθόδων υλοποίησης του αναλυτικού προγράμματος από τους εκπαιδευτικούς.

Στη συνέχεια οι **Ε. Παναγόπουλος, Κ. Κλεονίκη, Δ. Κούλη** και **Ι. Καμαρινός** εστιάζουν στη συζήτηση για τις σχέσεις εντός της σχολικής τάξης και της σχολικής μονάδας, και επικεντρώνονται στο αν και πώς οι διαδικασίες επιλογής στελεχών εκπαίδευσης, όπως αυτές επιτελέστηκαν την τελευταία πενταετία, επηρεάζουν τις σχέσεις εμπιστοσύνης και, κατά συνέπεια, την κουλτούρα της σχολικής μονάδας.

Ακολούθως, στην εργασία του **Δ. Πίνη** το μοντέλο των διαμοιραζόμενων πρακτικών αντιπαραβάλλεται με την ελληνική σχολική διοίκηση, σε μια προσπάθεια να ανιχνευτεί ο βαθμός σύγκλισης ή απόκλισης της αγγλικής και ελληνικής νοοτροπίας, αναφορικά με τις συνθήκες διαβούλευσης και τη δυναμική των συλλογικών διαδικασιών στη λήψη των αποφάσεων για ζητήματα που αφορούν τον σχολικό οργανισμό.

Στην εργασία με την οποία ολοκληρώνεται το τρίτο μέρος του παρόντος τόμου η **Τ. Κολυμπάρη** θέτει το ζήτημα της εποπτείας και της αξιολόγησης του εκπαιδευτικού έργου στο ελληνικό σχολείο. Με τη διαπίστωση, λοιπόν, ότι η ανάγνωση της λειτουργίας του νεοελληνικού σχολείου επικαθορίζεται από ιδεολογικο-πολιτικές θέσεις και σημασιολογικά συστήματα που νοηματοδοτούν στάσεις και συμπεριφορές, στόχος της συγκεκριμένης εργασίας είναι η ανάλυση και ερμηνεία των θέσεων της Ομοσπονδίας Λειτουργών Μέσης Εκπαίδευσης ως προς τις πολιτικές εποπτείας και αξιολόγησης του εκπαιδευτικού έργου.

Στην πρώτη εργασία του τέταρτου μέρους η **Σ. Μ. Νικολάου**, θέτοντας στο επίκεντρο του ενδιαφέροντος το ζήτημα της εσωτερίκευσης δημοκρατικών αρχών μέσω της εκπαίδευσης, επιχειρεί να απαντήσει στα ερωτήματα: Με ποιον τρόπο προετοιμάζεται ο δημοκρατικός πολίτης σε μια συνεχώς μεταβαλλόμενη πολιτισμικά κοινωνία; Ποιες είναι οι δημοκρατικές πολιτικές πρακτικές που χρησιμοποιεί ο εκπαιδευτικός στο σχολείο; Με ποιον τρόπο μπορούμε να ερευνήσουμε την ιδιότητα του πολίτη μεταξύ ποικίλων πλαισίων που διαμορφώνονται στη σύγχρονη κοινωνία;

Στην επόμενη εργασία του τέταρτου μέρους του τόμου οι **Δ. Βεργίδης** και **Μ. Κατσιγιάννη** αναλύουν την έννοια της συλλογικής ταυτότητας ως θεμελιώδες στοιχείο ενός κοινωνικού κινήματος και ως ερμηνευτικό εργαλείο κατανόησης της δράσης του, ενώ παράλληλα εξετάζουν τις προϋποθέσεις για την κατασκευή της συλλογικής ταυτότητας, τα συστατικά της στοιχεία και τα χαρακτηριστικά της. Σκοπός της εργασίας είναι η διερεύνηση της δράσης του φοιτητικού κινήματος στο Πανεπιστήμιο Πατρών κατά την περίοδο της απριλιανής δικτατορίας (1967-1974) μέσω της μελέτης της συλλογικής του ταυτότητας.

Ακολουθώς, οι **Α. Νάκου** και **Δ. Γκούσκος**, χρησιμοποιώντας ως μελέτη περίπτωσης ένα δημόσιο νηπιαγωγείο της Αττικής, παρουσιάζουν πώς αυτό λειτουργεί ως μία κοινότητα πολιτών που αλληλεπιδρά, σχεδιάζει και αποφασίζει, βασιζόμενη σε ένα μοντέλο δημοκρατίας με άμεση συμμετοχή και δραστηριοποίηση των μελών της. Οι μαθητές/τριες ως «πολίτες» βρίσκονται σε έναν διάλογο με τους γονείς, την τοπική κοινότητα αλλά και την επόμενη σχολική βαθμίδα, δημιουργώντας έτσι μία λειτουργική κοινότητα με σταθερό σημείο αναφοράς το νηπιαγωγείο. Με αυτόν τον τρόπο η σχολική κοινότητα αναπτύσσεται και αλληλεπιδρά με συγκεκριμένα εργαλεία δημοκρατικού διαλόγου αλλά και τη χρήση της τεχνολογίας, διεκδικώντας τα αιτήματά της και διαμορφώνοντας έτσι τη συλλογική της ταυτότητα.

Στην επόμενη εργασία των **Δ. Γκελερή** και **Ε. Ζαμπέτα** επιχειρείται μια κριτική ανάλυση λόγου «ιδεολογικών» κείμενων της Χρυσής Αυγής, και διερευνώνται οι τρόποι οικοδόμησης του φόβου μέσω του λόγου, με συνέπεια την ανάδειξη του ως βασικού εργαλείου πολιτικής χειραγώγησης. Οι συγγραφείς εστιάζουν στη σχέση μεταξύ γλώσσας, εξουσίας και ιδεολογίας, επιδιώκοντας να αποκαλύψουν τους τρόπους με τους οποίους ο λόγος κατασκευάζει αναπαραστάσεις της κοινωνίας που παγιώνουν, συντηρούν ή μετασχηματίζουν σχέσεις εξουσίας, κυριαρχίας και κοινωνικής ανισότητας.

Στη συνέχεια, ο **Σ. Πανταζίδης** μελετά τον θεσμό των παιδικών συνελεύσεων και πώς αυτές μπορούν να γίνουν η ιδανική αφορμή για τη συμμετοχή των παιδιών στην ομότιμη διακυβέρνηση (peer governance) της σχολικής κοινότητας. Η έρευνα του συγγραφέα επικεντρώθηκε σε τρεις διαφορετικές δομές που αξιοποιούν το εργαλείο των παιδικών συνελεύσεων, αναλύοντας με ποιον τρόπο διεξάγουν τις συνελεύσεις οι συγκεκριμένες δομές, ποιες είναι οι αντιλήψεις και οι προοπτικές σε σχέση με τον/την εκπαιδευτικό, το παιδί ως δρων υποκείμενο και εν γένει την εκπαίδευση, και τέλος, πώς οι εν λόγω μέθοδοι συνδέονται με την ομότιμη διακυβέρνηση στην εκπαίδευση.

Στην επόμενη εργασία η **Μ. Γαλλούση**, μέσω της θεωρίας της κριτικής εκπαίδευσης και του πλαισίου της περίφραξης, εξετάζει τη βασική επιδίωξη της νεοφιλελεύθερης εκπαίδευσης να αλλοιώσει τα εκπαιδευτικά κοινά περιφράσσοντας τη γνώση, τη φαντασία και την υποκειμενικότητα σε ένα αυστηρό θεσμικό πλαίσιο της απόδοσης, του διαδικαστικού χαρακτήρα και της ανάπτυξης του ανθρώπινου κεφαλαίου, που ελέγχεται από τα μέτρα της λογοδοσίας με τρόπο τιμωρίας.

Εν συνεχεία, στην εργασία της **Α. Ιωάννου** μελετώνται οι τρόποι εκείνοι με τους οποίους οι έννοιες της πολιτειότητας, της αυτοδιαχείρισης και των κοινών πόρων μπορούν να διδαχθούν στους/στις μαθητές/ήτριες της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης, συμβάλλοντας έτσι στην κατανόηση της διάκρισης μεταξύ «εαυτού» και «κοινωνικού συνόλου», αλλά και της σημασίας της έννοιας του πολίτη.

Τέλος, στην εργασία της **Β. Μπάρκα-Κατσένου**, βασιζόμενη στη φουκοϊκή θεωρία, στις αρχές της συμβολικής αλληλεπίδρασης και στις αρχές της θεωρίας της αντίστασης, επιχειρείται η καταγραφή και η κατανόηση της σχολικής εμπειρίας των μαθητικών υποκειμένων και των δράσεών τους μέσα στο πειθαρχικό σχολικό πλαίσιο.

ΧΡΗΣΤΟΣ ΖΑΓΚΟΣ, επίκουρος καθηγητής Πανεπιστημίου Ιωαννίνων
ΘΕΟΔΩΡΟΣ ΘΑΝΟΣ, αναπληρωτής καθηγητής Πανεπιστημίου Ιωαννίνων